

22 spolu zároveň – 23 modrú révu: totéž co červená réva; *seděti býti*, růsti; *do-kadž dokud* – 24 *obě révě* (duál) oba kmeny révy – 25 *ssstruž setrouhej*, seškrábej; *svrchni kórku* povrchovou vrstvu kůry; *na obú révú* (duál) na obou kmenech révy – 26 *jedno dotad* jen do té míry – 27 *zase též zpět* týmž způsobem – 28 *prvé dřive* – 29 *každý*: to-tiž zróst, tj. výhonek – 30 *března* v březnu – 31 *v hromadu* dohromady, navzájem

35 *se přijme* ujme se – 35-36 *provrl... nad se* provrtej šikmo vzhůru – 37 *kóžku* vrstvu kůry – 39 *buď pilen* dbej, pečuj – 42 *sroste se v té višni* zaroste do té višně – 42-43 *zřež... dolóv* odřízni; *otzemek* část kmene u země – 43 *sřez řez*; *s pilností* pečlivě – 46 *břeskvové* broskvové

ANTONIA Z FLORENCIE CESTA SPRAVEDLIVÁ V ALCHYMIJI

Sborníček obsahující učení blíže neznámého italského alchymisty Antonia z Florencie, jak je zachytil česky v roce 1457 jeho služebník, rovněž neznámý, je nejstarší českou alchymickou knihou. Rukopis nasvědčuje tomu, že už kolem poloviny 15. století byl v Čechách živý zájem o alchymické pokusy, představující složku tehdejšího zkoumání přírody (latinsky byl v Čechách napsán už 1412 alchymický traktát Jana Těšínského *Processus de lapide philosophorum* – Pojednání o kameni mudrců). Tyto pokusy rostly z dobových názorů na přírodu a hmotu, založených jednak na teorii o čtyřech živlech (voda, oheň, země, vzduch) jako základu prahmoty, z níž vznikla rozdílným seskupováním veškerá hmota, jednak na Platónově názoru o oduševnělosti každé hmoty. Prostředkem k přeměně jedné hmoty v druhou byla alchymistům nejušlechtilější látka – „kámen mudrců“ – složená z čistých živlů podle Aristotelova učení a podle Platóna oduševnělá. Pomocí „kamene mudrců“ měly být různé hmoty, hlavně čisté kovy, oduševněny a tím zdokonaleny. Základní živly byly v práci alchymistů představovány určitými látkami; voda rtutí, země zlatem, oheň sírou a vzduch (povětrí) „solí amoniackou“, která se připravovala z moči.

Vybrané ukázky obsahují návod k přípravě alchymistické rtuti, siry a zlata a k zhotovení „kamene mudrců“ a počátek práce s „kamenem mudrců“. Z hlediska chemicky technologického je zajímavý popis získávání čisté siry z tzv. pruhovaté křemenice (pyrit, FeS_2) na svou dobu obratnou analýzou. Rukopis je uveden zajímavou, bohužel jen fragmentárně dochovanou předmlouvou, poukazující ke společenskému smyslu alchymistického úsilí. Z předmluvy zřetelně vyplývají čisté světské cíle alchymistických snah; alchymie měla dopomoci k obohacení a k získání společenské nezávislosti lidem skutečně znalým, nejen urozeným a mocným; zvláštní naděje do ní proto vkládali příslušníci nižších vrstev. Odkazy na boha a prosby k němu mají v předmluvě vlastně funkci čarodějnického zaklínání.

(Z PŘEDMLUVY)

Najmilejší bratře můj, tuto já tobě dávám naučení to napsáno, kerés svými očima ode mne viděl dělati, keréž mně jest ráčil všemohúci pán dáti skrze sprostného svého služebníka, jménem Gades, mudrce dospělého. Ej, já vida tvú službu, týmž darem tebe obdařím právě a spravedlivě, tak mi

- 5 buoh pomáhej i jeho milá matka i všichni světi, nic sobě nezachovávaje. S člověkem buohobojícím a cti a šlechtnosti milujícím můžeš učiniti slib s ním, aby sobě i jemu pomohl. Dále, najmilejší bratře, chuovej se pánů a vysokých lidí, aby zvláště nic neměl činiti s nimi ani se na jejich sliby neobracoval, neb to viduce nesmierné dílo nižádný nad tebu právě neučiní,
10 neb ktož má moc, ten má i práuo. I proč chceš býti nevolným, moha býti svobodným, i proč chceš býti robotníkem jiného, moha býti sám svým, i proč chceš jinému říkati pane, moha sám býti pánem?

Tuto se počíná cesta spravedlivá v alchymiji, ješto je neslýcháno ni od žádného, by ji dokonal tak snažně jako tento mistr, jménem Antoní z Florencie. A já, jsa sluha jeho, z naučení popsal sem právě a spravedlivě tak,
15 jakož sem viděl.

Vezmi vitriollum tři funty a to ztluc drobně a vsyp v pernici a vstav na uhlé tiché, ať se rozpustí, a vždy míšej dřevem, ať nepřihoří; a to tak dlúho učiň, až všechna vulkost vyschne dobře, tož přestaň. A ztluc drobně a sej
20 skrze sítko a to dobře schuovej v suše, ať nižádná vulkost toho nedochází.

Tuto se počíná druhá příprava prachu, ale tato věc má nejprvé připravena státi přede všemi prachy etc.

Vezmi rtuti půl funtu a tu zetři v pernici solú čiščenú, jakož potom o ní najdeš psáno, a to tři s octem litém, a to ocet slévaje a jiného nalévaje tak
25 dlúho, až pójde se rtuti ocet čistý. Potom vlej na ni teplej vuodičky, ať ze rtuti všechnu sůl vytáhne, a vždy ji míšej rukama; až se v hromadu sběhne, vysuš z ní vuodu čistú šatú. A potom vezmi jirchu dobře vydělanú a vlej do nie rtuť a vydav rtuť skrze jirchu šňurú zaváže pravú mocí; a to učiň
30 třikrát. Potom prodav ji skrze rúchu také třikrát a potom vlož na nůši čistú rúchu a nech ji tak ležeti dobře přikryje, ať nižádná vulkost jí nemůž dojíti.

Nadpis: *cesta spravedlivá* správný postup – 1 *kerés* (dial.) které jsi – 3 *sprostného* prostého; *jménem Gades*: snad někdo z proslulé florentské rodiny Gaddi; *dospělého* velmi učeného – 4 *právě* náležitě, řádně – 5 *nic sobě nezachovávaje* nic si nenechávaje pro sebe – 6 *buohobojícím* bohabojným – 7 *chuovej se* střez se – 8-9 *aby neměl*... ani se neobracoval abys neměl... ani aby ses neohlížel – 9 *nad tebu právě neučiní* s tebou podle práva nenal oži

13 *ni od žádného* od žádného, od nikoho – 14 *by ji dokonal* že by ji dovedl k dokonalosti – 15 *právě a spravedlivě* pravdivě a správně – 17 *vitriollum* (lat. akuz.): míněna skalice; *funť* libra (512 g); *ztluc drobně* roztluc na drobno; *v pernici* do pánve; *vstav* přístav – 18 *tiché* rozžhavené, ale nehořící; *vždy míšej* stále míchej – 19 *vulkost* (dial.) vlhkost, tekutina

21 *prachu* alchymického preparátu – 23 *zetři* utři, rozetři; *solú čiščenú* se solí získanou odpařováním z vodného roztoku – 24 *litém* ostrým, koncentrovaným –

26 až se v hromadu sběhne až se ti spojí – 27 šatů šátkem, rouškou; jirchu kůži – 28 vydav vymačkej, vytlač; pravú mocí náležitě pevně – 29 prodav protlač, proced; skrze rúchu skrz roušku, plátnem; na nůši na ošatku

(SÍRA – ROZPOUŠTĚNÍ ZLATA)

Tuto se počíná dělati naše síra a o tej nevědí ti jistí, ješto dělají v alchymiji, neb jest tak skryto, že se nižádný nemůž domácti toho skrytí, a bez ní nižádný nemůž nic spravedlivého udělati, neb ta všechny věci ustanovuje v alchymiji i v zemi etc. Druhý prach etc.

- 5 Potom vezmi křemenici pruhovatej se dvoje přehrsle a zmej ji čistě v vuodě a usuš. A potom vlož ji v teglíky zlatničí ve dva neb ve tři a zakrý nedačimsi a vstav v uhlé prudké a nech státi za půl dně. Potom vezmi moč od robence zdravého a vlej do moždíře dopoly a vsyp tam všechny křemenice, ať se tam obměkčí; a vezma tlúk tluciž v moždíři tak v moči. A když 10 jie dobře ztlučeš, zmej jie a slej ten moč. Potom vezmi kámen a kurent a tři na něm tu křemenici po máli; každé třenie tak dlouho tři s močem, až uzdríš, anoť se rozpustilo jako mléko. Slej to v rendlík a tři jiné. A tak tři až do konce vši tu věc; lépe-li budeš třítí, a věcí zisk vezmeš. Protož nebud teskliv na třenie, neb když vezmeš 40 částí, ledvať z nich přide čtyři částí, ješto by se 15 hodilo. Po tom tření, když máš všechno v rendlíku, nalej moče na to plný rendlík a vař to dobře míšeje dřevem. A to povaře slej doluov nečistotu a pójdeť nečistota velmi doluov s močem. Nedbaj na to, vlej jiného moče a opět vař a vždy míšej, ať se nesražuje, a potom opět slej; a to učiň tak dlouho, vaře, slévaje, až uzdríš, žeť tej veci nic doluov nejde s močem, a moč 20 čistý doluov sléváš, a křemenici ať málo zůstane, tak přestaň a vlej na ni vuody vlašnej a zmej ji čistě vuodú. Potom slej vuodu přeč a tu s randlíkem vstav na tiché uhlé a vysuš převelmi čistě, ať v ní nižádná vlkost nezůstane, a schuovej. A tak budeš míti síru múdrých, ještoť jest všech duchů zámek etc.

- 25 Tuto se počíná, kerak máš zlato dělati a připraviti k těmto velebným prachóm.

- Veźmi vitriollum vysušeného, jako se napřed piše, tři funty a tolikež sanitru a k tomu armoniakú funt a to vše smíšej spolu a zetři to dobře a vsyp do sklenice, ješto slóve kukurbita, a vstav na ni alembik a podstav 30 sklenici, aby do nie teklo. A zamaž dobře, ať nikudy pára ven nemůž, a vstav v pécku, jakož víš, a udělej oheň tichý, a když uzříš, anoť vuoda teče, posil ohně nevelmi a nechť se tak distiluje, až uzdríš, žeť víc nechce se distilovati. Potom daj oheň dobře náhlý, až uzříš, anoť duchové jdú, jako by dýmál na vuodu, nech tak státi tak dlouho, až uzříš, anoť alembik zbělé, tož 35 přestaň a sklenici s vuodú odejmi. Veźmiž kúsek zlata a vrz tam a zatkej

a shřej nad uhlím sklenici, a tak tvá vuoda pustí od sebe nečistotu a bude čistá.

Tuto se počíná, kerak máš v tej vuodě rozpustiti zlato a pripraviti, aby bylo hodné k tomu dielu.

- 40 Potom vezmi zlato dobře pálené a učištěné navrch a daj je zkovati tence a zřež je drobně. Potom vezmi skleničku a vlej do nie tej vuody, cof se zdá, a vlož tam zlato a zamaž sklenici dobře a vstav na popel teplý, a takf se rozpustí tvé zlato u vodu čistou etc.

- Tuto znamenaj, jestliže by se zdálo, žef by tě ta vuoda mnoho stála, ale dej
45 k něterému zlatníkovi, ještof umí děliti zlato a stříbro, a dáš jemu nětery groš a dáť vuody a sámf rozpustí zlato etc.

- Potom vezmi tu vuodu s zlatem a vezmi kotlík malitký a nalej do něho vuody a vstav na uhlé, ať vře, a když bude vřiti, vlej tam tu vuodu z sklenice a míšej dřevcem, ať se nechytí kotlíka. A když uzříš, anof zlato de ke dnu,
50 stav duoluov a nechť málo prostyadne. A tu vuodu slej znenáhla a vlej jinej na to a opět vař; a to učíň pětkrát nalévaje a vaře a míšeje, slévaje. Potom slej do rendlíka a vysuš vuodu na uhlí, ať jedno prach ostane. Ten prach sber čistě do teglíka zlatničeho a vstav v uoheň, ať se dobře kalcinuje, a vždy míšej železnú strunú, až uzříš, anof nižádná vulkost z zlata nejde, neb jakž
55 by kerá vlkost ostala, nikdy by se tvój kámen nespojil; a tak budeš míti zlato připravené k tej velebnej cestě.

1 *naše síra*: síra připravená pro účely alchymistické – 2 *se domáceli* domakati se, dopídití se – 3 *všechny věci ustanovuje* je základem všeho – 5 *křemenici pruhovatej* (gen.): jde patrně o kyz železný, pyrit, tj. siřník železičitý, jímž je křemen prorostlý; *se dvoje přehršle* na dvě hrsti; *zmej umyj*, vyper – 6 *v teglíky zlatniči* do zlatnických tyglíků (kelímků), sloužících k žihání – 7 *nedačimsi* čimkoli, něčím; *vstav v uhlé prudké* postav do prudce rozžhaveného uhlí; *za půl dne* (dial.) na půl dne – 7-8 *moč od robence* dětskou moč – 8 *dopoly* do poloviny – 9 *llúk* palici – 10 *kurent* těrku, třecí palici – 11 *po máli* po troškách; *třenie* dávku třené směsi; *uzdříš* (dial.) uzříš – 12 *anof že, jak* – 13 *vši* všechnu; *nebud teskliv* nestýskej si, nestěžuj si – 14 *ledvať* sotva – 22 *vlkost* (dial., dále též *vulkost*) vlhkost, tekutina – 23 *síru múdrých*: síru připravenou pro účely alchymistické; *všech duchů zámek* klíč ke všem duchům; podle tehdejšího chápání alchymie měla mezi preparáty zvláštní postavení tzv. duchovní těla (síra, arzén, amoniak, tj. čpavek, a rtuť), protože přispívala k proměně kovů; duchovní podstatu předpokládala středověká věda jak u živé, tak i u neživé přírody

25 *k velebným prachóm* k vznešeným, podivuhodným preparátům (alchymickým) – 27 *vitriollum* (lat. akuz.): mýněna skalice; *tolikež* stejné množství – 28 *sanitru* ledku sodného; *armoniaaku* amoniaku, čpavku – 29 *kukurbila* (z lat.) křivule; *alem-bik*: skleněný poklop destilačního přístroje, z něhož po straně vybíhala destilační rourka – 30 *sklenici*: tj. spodní část destilačního přístroje; *zamaž dobře*: zamazáním hlinou se těsně spojily obě části destilačního přístroje – 31 *v pécku* do alchymistické pece; *tichý* mírný – 32 *nevelmi* nepřilíš, trochu; *se distiluje* destiluje – 33 *dobře*

náhly velmi prudký; *duchové jdú* páry vycházejí; podle tehdejších názorů přeměna duchovní podstaty nerostů měla za následek přeměnu forem hmotných – 35 *zatkej a shřej* uzavři a zahřej

38 *v tej vuodě*: tj. v rozpouštědle – 39 *hodné* vhodné – 40 *učiščené* vyčištěné (žiháním) – 41 *zřež je drobně rozřež* je nadrobno; *coť se zdá* kolik uznáš za vhodné – 43 *u vodu do vody*, tj. do roztoku

44 *znamenaj věz* – 45 *k něterému* (dial.) k některému; *děliti* taviti, rozpouštět; *něterý groš nějaký groš*, několik grošů – 49 *dřevcem dřevem* – 50 *stav duoluov* odstav – 52 *jedno jen* – 53 *ať se kalcinuje*: tj. ať se pálením mění v bílý (vápenný) prach; pochod vedoucí podle pojetí alchymistů k zušlechtnění kovů – 54 *strunú* míchací tyčí – 55 *kámen kámen mudrců* (v. pozn. 1 následující ukázky) – 56 *k velebněj cestě* k vznešenému postupu (alchymickému)

(KÁMEN MUDRCŮ)

Tuto se počíná složení a spojení toho velebného kameně, ješto v něm jsú čtyři věci, totižto vuoda, to slóve rtuť múdrých, země, to slóve zlato, oheň, to slóve síra naše, povětří, to slóve armoniak. A ty všechny čtyři elementa jsú jednoho přirození. I nelze nižádnému chybiti, jedno buď ustavičně
5 v svém diele a nesvěřuj se žádnému alchymistu, leč jej prvě dobře zkusíš, žeť se s tebu srovnává etc.

Ve jméno otce i syna i ducha svatého, amen. Vezmi rtuti 16 lotů, vezmi síry dva loty, vezmi zlata lot jeden anebo půl druhého a to všechno sčii vespolek do pernice oblévané a tři to za tři hodiny. Potom vsyp v sklenici,
10 ješto slóve fiolka, máť hrdlo dlhé a tenké, zezpod jako kúle, a vstav v písek do pécky a nech sklenici otevřínu, ať vlkost vynde. A potom zamaž a daj oheň tichej, ať sklenice bude jako vajce přepečené teplá. A nech tak státi za čtyři dni a noci, ať se dobře tvój kámen spojí a pojme tělo, duši a duch.

1 *velebného kameně* (dial.) kamene mudrců, základní suroviny alchymické pro výrobu zlata nebo stříbra, která obsahovala zástupce čtyř přírodních živlů, z nichž se podle učení Empedoklova, tradovaného pro středověk Aristotelem, skládá veškerá hmota (zlato = země, rtuť = voda, síra = oheň, čpavek = vzduch) – 2 *rtuť múdrých*: mýněny soli rtuti (sírničky, chloridy apod.), jichž užívali alchymisté (užívání čisté rtuti bylo obtížné pro její citlivost na teplotu) – 3 *síra naše*: síra zpracovaná pro účely alchymistické; *povětří* vzduch; *elementa* (lat.) živly – 4 *jsú jednoho přirození* mají stejnou podstatu – 5 *prvě nejdříve* – 6 *se s tebu srovnává* je s tebou stejného smýšlení

7 *lot*: 16 g – 8 *sčii vespolek* dej společně – 9 *do pernice oblévané* do polévané hliněné pánve – 10 *fiolka*: alchymistická baňka užívaná při destilaci; *dlhé* (dial.) dlouhé – 11 *ať vynde* ať vyjde, ať se vypaří; *daj udělej* – 12 *ať bude* ať je; *přepečené* upečené – 13 *ať pojme tělo, duši a duch*: tj. ať se v něm spojí podstata hmotná i duchovní

Tuto se počíná, kerak máš ten velebný kámen v prvnie přirozenie obrátiti, totižto u vuodu velebnú, ješto jí v světě rovné nenie.

Najprvé zjednej sobě kámen široký a tvrdý a hladký a takto jeho pokuš: Vezmi silnej vuody a vlej naň; jestližeť vuoda na kameni bude vříti, tehda
 5 věz, žeť se kámen nehodí. Pakliť vuoda stane s pokojem, tehdyť se hodí. Vezmiž vuosku a oblep kámen okolo a nechaj nosa doluov viseti, ať by mohla vuoda doluov jíti. A vlož kámen na zemu vlků do pinvice a nad kamenem čistě připrav, ať nic naň nemůž upásti nečistého v tvój prach. A podstav pod nůsk skleničku, ať by do nie vuoda tekla. Potom vezmi
 10 prvnie sazenie a vlož na kámen a přičň k tomu armoniaku čištěného 16 lotuov a zetři to kurentem velmi dobře spolu a potom rozhrň na kameni tence a nech tak ležeti ve jméno buoží. A věz, žeť se po témdni počne rozpůščeti. A když uzříš, anoť se již chce pustiti, potři dobře kurentem a po tom dni nech jde do sklenice, a cožť přes noc sende, to zase vlej a zetři a po kameni
 15 rozhrň a nech tak jde znenáhla; a věz, žeť má jíti čisto. A což sende, to sced do jinej sklenice benátskej, ješto slóve kukurbit; neb z tej sklenice jí nemáš hýbati, protož opatř se, aby škody nevzal. A tak vždy ráno, což steče, to chuovej a scezuj skrze čistou rúchu a po témdni zetři kurentem. A také věz, že k posledku velmi znenáhla pójde; nedbaj na to, ale vezma též vuody,
 20 nalej na prach a zetři a rozhrň, a takť sende všechna. Jedno cožť nečistoty bude, toť na kameni zůstane, to vrz přeč, a tak budeš míti vuodu čistou a jasnú, jížť v světě rovně nenie. Toť jest ta vuoda, ješto mrtvá těla křísí, totižto měd, železo a jiné kovy. Toť jí slušie ctíti, neb skrze ni bude člověk ščen a povýšen k velikému zbuoží. Také věz, aby sklenici dobře zavíral
 25 vuoskem, nebť by všechna vyšla, že by nezvěděl, neb jí povětří táhne.

Tuto máš znamenati, že již se máš pripraviti k tej velebněj cestě, a to takú míru, aby věděl, jestliže který člověk jí bude dělati a nebude řádně bydliti, věz, žeť se před jeho očima všechno rozskočí. A nechť toho pokusí: Daj jí něterý ženě nečistý v ruce a uzříš, žeť se jí v rukú rozskočí, neb ta
 30 velebná vuoda nemůž trpěti nečistoty. Protož věz, aby se zpovídal, a když kolvěk by hřešil ženú, ten den nechaj diela, ač chceš svému dobrému. A zvlášče varuj se lidí neřádných etc.

1 v prvnie přirozenie v první formu přeměny; celkem popsány tři stupně, zakládající se na mnohonásobné destilaci a kalcinaci – 2 u vuodu velebnú ve vodu vznešenou, tj. v roztok kamene mudrců – 3 zjednej sobě opatř si; pokuš vyzkoušej – 4 silnej vuody koncentrovaný roztok – 5 stane s pokojem zůstane v klidu – 6 nosa odkapávací rourku – 7 doluov jíti stékati, vytékati; na zemu vlků (dial.) na vlhkou zemi; do pinvice do sklepa – 8 připrav uprav, uspořádej; upásti vpadnout, spadnout; v prach do preparátu – 9 pod nůsk (m. nůsek) pod odkapávací rourku – 10 sazenie dáv-

ku – 12 *po tédni* po týdnu – 13 *pustiti* rozpustiti; *polři* utři – 14 *nech jde* nechť jde; *sende* steče – 17 *opatř se* buď opatrný, dávej pozor; *aby škody nevzal* abys neutrpěl škodu, úraz – 18 *chuovej* ukládej; *skrže rúchu* rouškou, plátnem – 19 *těž téže* – 20 *jedno jen* – 21 *vrz přeč* hoď pryč, vyhoď – 22 *mrtvá těla křísí* nerosty oživuje, tj. vyvolává alchymické pochody, reakce – 24 *bude ščen* (m. čščen) bude ctěn, dojde cti; *k zbuoži* k majetku, k bohatství – 25 *by vyšla* vypařila by se

27 *takú mírú* do té míry; *fádňe bydliti* spořádaně žiti – 28 *se rozskoči* rozpadne se – 30 *aby se zpovídál* že se máš zpovídat – 31 *ač chceš* chceš-li

KŘIŠŤAN Z PRACHATIC ÚVOD K POČÍTÁNÍ

Evropská vzdělanost znala Křišťana z Prachatic (viz o něm zde na s. 570) především jako matematika a astronoma. Poměrně velmi rychle se po celé Evropě rozšířily opisy Křišťanova traktátu o konstrukci univerzálního astronomického přístroje – astrolábu, který Křišťan sepsal někdy v prvním desetiletí 15. století. Opisy tohoto traktátu se dodnes zachovaly v četných evropských knihovnách.

Matematický spis *Algorismus prosaicus* (*Prozaický úvod k počítání*), z něhož otiskujeme ukázkou, nepatří mezi přední Křišťanova díla. Není prací zcela původní, vznikl v závislosti na tehdy obecně užívané předloze, traktátu *De arte numerandi* (O početním umění) Angličana Jana de Sacrobosco (z 1. poloviny 13. století), ale je typickou ukázkou tehdejší matematické práce. *Algorismus* vznikl jako jedna z prvních Křišťanových prací asi kolem r. 1400. Křišťan si nekladl jiný úkol než vysvětlit v universitních čteních techniku základních početních úkonů, jak je tehdejší doba znala, a tak podat úvod do počtářského umění.

Veden náklonností k mládeži přičinil jsem se, aby byly v krátkosti vypsány základy počtářského umění; a protože celý soubor počtářství se provádí číslem, je tedy třeba začít od čísla jako od počátku.

Číslo tedy není nic jiného než souhrn jednotek. Jednotka pak je to, čím se vypovídá o jedné každé věci, že je jedna. A jsou trojí čísla, a to prst, 5 článek a číslo složené čili smíšené. Prst je každé číslo menší než deset, totiž 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, až do devítky včetně. Článek je každé číslo, jež může být rozděleno na deset stejných částí, a to tak, že nezbuďe ani zbytek ani zlomek; tak jako se 10 dělí na deset jednotek, 20 na deset dvojek, 30 na 10 deset trojek a tak dále i jiné články. Složené číslo je ono číslo, jež se skládá z prstu a článku, tak jako se 11 skládá z jednotky, jež je prstem, a z 10, jež je článkem. A tak se každé číslo, jež je mezi dvěma sobě nejbližšími články, nazývá číslem složeným. Avšak mezi různými lidmi se tato čísla zapisují různými značkami. Jinak je vyznačují latiníci, jinak prostí lidé na zdech. 15 Necháme-li stranou prostý lid, který podle různých krajů užívá vždycky různého zapisování čísel, o latinském zápisu čísel platí tento výklad:

Latiníci znají pro každé číslo dvojí způsob zápisu. Při prvním způsobu, hrubším, kladou jednotku jako jedno I, dvojku jako dvě II, a tak rozmnožo-